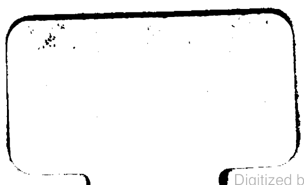

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

122. XIII. KÖTET. 7. FÜZET.

A JAVITÓ-INTÉZETEKRŐL
ÉS
AZ IFJUKORI BÜNÖSÖKRŐL.

KRAJCSIK SOMA JELENTÉSE,

DR VÁMBÉRY RUSTEM ÁLTAL AZ 1897 JANUÁR 31-i TELJES-ÜLÉSEN BEMUTATVA.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1897.

Vámbéry Rusztem:

Tisztelt teljes-ülés!

A nemzetközi büntető egyesületnek elvitázhatatlan érdeme, hogy az irodalomban a büntetőjog bölcseleti alapja felett folytatott áldatlan és végeredményében mindenkor terméketlen viták helyét gyakorlati jelentőségü és életbevágó kérdések megbeszélése foglalta el. A kriminalitás mint szociális jelenség ellen irányuló küzdelemben két pont körül csoportosultak a szakemberek: az egyik volt a visszaesők és szokásból bünözők kérdése, a másik a gyermekkriminalitás problémája. Az union internationale fennállásának első öt esztendejében így hangzott a jelszó: combattre la récidive c'est la solution de la question pénitentiaire, vagy a mint Bonneville de Marsangy formulázta: «la récidive est la pierre de touche tout à la fois des lois pénales et du système pénitentiaire». A visszaesők kérdésének különös fontosságot a kriminálanthropologusok csatlakozása kölcsönzött, kik tanaiknak bizonyítékát, sőt alapját látták a visszaesés leküzdésének sikertelenségében. «Nem szabad csodálkoznunk a visszaesők nagy számán, melyet a javítási elmélet naiv (sic!) hivei a börtönök rossz állapotának és a börtönügy hiányos szervezetének tulajdonítanak — mondja Garofalo — mert a visszaesés világos bizonyítéka az egyén veleszületett és öröklött hajlandóságának, mely semmi eszközzel ki nem irtható.»* A visszaesés tekintetében Európa egyes országaiban folytatott vitákat csakhamar felváltotta a gyermekkriminalitás kérdéseinek tárgyalása. A praktikus jogászok belátták a principiis obsta elvének fontosságát, belátták, hogy a kriminalitás elleni küzdelem csak úgy vezethet sikerre, ha a fegyvereknek

* La criminologie 104. l. Ugyanígy Ferri: I nuovi Orizonti 215. l.

élét a kriminális sucrescentia ellen fordítjuk és a fent említett jelszót csakhamar felváltotta egy újabb csatakiáltás, mely így szólt: Combattre l'enfance criminelle c'est la solution de la question penitentiaire. Németországban Appelius, Aschrott, Zucker és ezeken kívül a büntetőjogi reformerek legkiválóbbjai ragadták magukhoz a vezérszerepet és az utóbbi 3—4 év alatt jóformán minden egyes börtönügyi vagy büntetőjogi congressusnak napirendjén ott szerepel az ifjúkori büntettesek problémájának egyik vagy másik vitapontja.

Mint minden nagyobb tudományos mozgalomnak, úgy ennek is megvolt hazánkban a visszhangja. A Magyar Jogászegyletben Vargha Ferencz, Fekete Gyula, Doleschall Alfréd és Balogh Jenő tették szóvá az ifjukori bünözők és az ezzel kapcsolatos gyermekvédelem ügyét. Az általuk tartott előadásoknak eredménye inkább negativ jelentőségü. Beláttuk u. i. azt, hogy a fogházbüntetés a legkárosabb hatással van a fiatalkoru büntettesekre, beláttuk azt, hogy a Btk. 84. §-ának esetében a belátási képességnek u. n. «vélelmezése» a legnagyobb tévedések egyike, beláttuk azt, hogy a franczia Code penale-ból átvett «discernement» fogalmát gyakorlatunk helytelenül értelmezte, hogy nem a belátás, mint ilyen, döntő (nicht das Kennen, sondern das Können), hanem a Liszt által hangsulyozott «sittliche Widerstandskraft» e szónak minden értelmében, vagyis mint Vargha mondja, a gyermekeknél a beszámítási képesség nem a tudatban, hanem az akaratképességben gyökeredzik. Konstatálták azt is, hogy téves a Btk. 42. §-ának magyarázata, mely szerint a 20 éven aluli elitélt csak a magánelzárás ideje alatt vagyis hat hónapig tartható javító-intézetben, mert e §. nem a javító-intézeti büntetés tartamát, hanem csak azt kivánja megállapitani, hogy belátási képességgel biró fiatalkoru büntettes is javító-intézetbe utalható, ha erre szükség van, a mit 1. a biróság, 2. a felügyelőbizottság javaslatára az igazságügyminiszter rendelhet el. A téves magyarázatok e sajnálatos sorozatának következménye, hogy a bünös gyermekeknek, mint Vargha kimutatja, csak 3·1 %-a jut javító-intézetbe. Fayer László büntetőjogi kézikönyvében * az igazságügyi kormányza-

* I. kötet 143. l.

tot rója meg azért, hogy nincs elég javító-intézetünk, de ez által a circulus vitiosus csak egyik láncszemére utal. A hiba u. i. nemcsak az igazságügyi kormányzatban, hanem a birósá-gokban is, sőt főleg ezekben rejlik. A biró u. i. midőn fiatalkorú büntettes elitéléséről van szó, az egyszerübb módot választja és fogházba küldi, s ha ezért kérdőre vonjuk, a javító-intézetek túltömöttségével mentegetődzik, míg valóságban túltömöttségről szó sincs, ép ezért az igazságügyminiszterium nem is érezte szükségét a sürgős építkezéseknek. Pedig a javító-intézet nálunk régi intézmény és az oly annyira kedvelt «jogtörténeti» alapnak sem vagyunk hiján. Már az 1791-ki javaslat kimondja: pro junioribus, cæterisque, quorum emendatio facilius sperari potest, domus correctoria. Az ilykép megadott alapelvből indult ki az 1843-ki javaslat előkészítő bizottsága is, mely előtt «indítvány tétetett, hogy a kerületi börtönökkel javító-iskola név alatt oly intézet kapcsoltassék össze, melyben a fiatal, talán 16 éven aló levő bünösök külön az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett taníttassanak.» Mintegy elméleti vezérelvül mondja ki ugyane bizottság «hogy ha valahol, úgy a fiatalkoruaknál, a javítási czélnak egyensulyban kell állani a fenyítékivel». Tehát csak e fenkölt szellemet követte büntetőtörvényünk nagynevü megalkotója Csemegi Károly, midőn a javító-intézetnek a büntetési rendszerben érvényt akart szerezni. Mint annyiszor, úgy ez alkalommal is kitünt, hogy a legjobb törvény sem ér sokat, ha nincs végrehajtva. Hogy ennek mi az oka, arra rávutaltam. A mint megreformálandó, de egyelőre csak beszüntetett kriminálstatisztikánk utolsó adatai tanusítják, 1893-ban 1479 volt a 16 éven alóli elitéltek száma, s hogy e szám elszomorító consequenciával állandóan gyarapodik, azt Vargha Ferencz nagybecsü értekezésében világosan kimutatta. Ezzel szemben azt látjuk, hogy az aszódi, kolozsvári, és rákospalotai javító-intézetek összesen 310 gyermeket képesek befogadni, melyekhez a mult évben a székesfehérvári javító-intézet járult, hol jelenleg 123 a létszám. A további magyarázat itt azt hiszem felesleges. Az 1892 : XXVII. t.-cz. megszüntette a pénzbüntetéseknek az 1887 : VIII. t.-czikk által megszabott quotális hováfordítását, az igazságügyminiszterium által kezelt pénzbüntetési alap több millióra rug és mégis azt

látjuk, hogy összesen négy javító-intézetünk van, a helyett, hogy — tekintetbe véve a szülők általi beutalás előidézte szükségletet is — minden egyes törvényszék területén állítottunk volna fel 1—1 javító-intézetet.

Krajcsik Ferencz igazgató urnak a felolvasandó jelentésből kitünik az, hogy egy-egy javítóintézet felállítása alig került többe 100,000 frtnál, és kitünik az is, hogy az intézetek által elért eredmények — különösen, ha az eddigi tapasztalatok alapján az észlelt hibákat megkorrigáljuk — messze fölülhaladják az anyagi áldozatot. Hogy melyek ezek a hibák, arra ráutal a felolvasandó jelentés.

A székesfehérvári javító-intézet.

Az 1878. évi V. t.-cz. 27. §-ának rendelkezéséhez képest a fiuk befogadására szolgáló harmadik királyi javító-intézet Székesfehérvár szabad királyi város területén 1895-ben állíttatott fel.

Az intézet a város végén nem messze a vasuti indóháztól egy, az utóbbihoz vezető út mellett fekszik. Jobbról vagyis északnyugati oldalról a lovassági laktanyával, balról a jelenleg működésben nem lévő szeggyárral, melytől egy mély árok és a városi szőlőhegyre vezető út által van elválasztva, hátsó oldalán pedig szántóföldekkel határos.

A város által ingyen átengedett 3·4632 hektárnyi térfogattal biró telken az intézet czéljaira kilencz épület áll fenn, ú. m.: *a)* egy egyemeletes igazgatói laképület; *b)* egy egyemeletes laképület a családfők és felügyelők részére; *c)* három egyemeletes pavillon hat növendék-család számára; *d)* egy földszintes ima- és iskolaház; *e)* egy földszintes kezelési épület; *f)* egy földszintes igazgatósági és zárkaépület; *g)* egy földszintes kórházi épület. Ezeken az épületeken kívül a növendékek pavillonjaihoz közel egy-egy szin, festett faépület is létesíttetett az iparokhoz szükséges anyagok és eszközök elhelyezésére. Vannak az intézetnek még fás szinei, jégverme, dísz- és zöldséges kertje, játszó- és tornatere, gazdasági udvara és két virágháza.

Az egész épületcsoport három oldalról 2·20 méter magas téglafallal, a negyedik vagyis az utcza felőli oldalról pedig téglaoszlopokkal erősített, barnára festett, ugyanily méretü léczkerítéssel van körülzárolva. A zöldséges kert, a játszó- és tornatér, valamint az ezek mellett lévő gazdasági udvar három oldalról 3 méter magas, barnára festett léczkerítéssel, a negyedik vagyis az intézet felőli oldalon pedig a fennebb említett tégla-

fallal van bekerítve. Bejáratul egy nagyobb s ettől jobbra egy kisebb kapu szolgál. Bejövet balkézre esik az igazgatói lakóépület, jobbra pedig a családfők és felügyelők részére szolgáló laképület. E két épület mögött terül el a díszkert, melynek végén egy 1·40 méter magas, barnára festett léczkerítés van alkalmazva úgy, hogy a tulajdonképeni intézet belsejébe csakis ezen kerítés kapuján át lehet jutni.

A három pavillon vagyis a növendékek munka- és hálótermi épületei szimetrikusan a beépített terület közepén és két oldalán vannak elhelyezve. A pavillonok közti terület közepén áll az ima- és iskolaház, ennek háta mögött a kezelési épület s két oldalt vagyis balra az igazgatósági és zárkaépület, jobbra pedig a kórházi épület.

A három pavillon mindegyike 40·90 méter hosszú és 14·30 méter széles s 20—20 főből álló növendék-család befogadására szolgál. E három épületben hat család, összesen tehát 120 növendék helyezhető el. Az egy-egy pavillonba befogadható két család, mindegyikének külön-külön udvarfelőli bejárata s az emeletre is külön lépcsője van. Egy-egy család helyiségeit földszint a munkaterem, mely mindkét hosszoldalon aklakokkal van ellátva, e mellett a családfő szobája; az emeleten pedig a hálóterem és a felügyelő hálószobája képezik. A hálótermek az ágyak czélszerű elhelyezése és a helyiségek felfűthetése czéljából csak a nagy udvar felőli hosszoldalon vannak ablakokkal ellátva, ezen felül azonban a légáramlat fokozása végett a két homlok-falban is van egy-egy ablak. A hálótermek előtti fülkeszerü bejárati térség a növendékeknek mosakodó helyül szolgál, s hogy azt tisztán és szárazon lehessen tartani, terrazzoburkolattal van ellátva. A mosdótálak az oldalfalba erősített könyökvasakon le- és felmozdítható vaskeretekbe vannak illesztve. Az árnyékszékek a háló- és munkatermekkel közvetlen összeköttetésben állanak, hogy a növendékek e helyütt is felügyelet alatt legyenek tarthatók. A lépcsők alatti fülkék tisztogatási eszközök tartására kamráknak rendeztettek be. A munkatermek előtt tágas verandák vannak felállítva.

Az ima- és iskolaház csak három helyiséget foglal magában. Ezek akként osztattak be, hogy középen van a kápolna, ettől jobbra és balra pedig egy-egy tanterem.

A kezelési épület közepén foglal helyet a 3-ik tanterem, mely mellett jobbra és balra két bejárat van, melyek közül a jobboldali az ezen épületben elhelyezett 4-ik tanterembe, egy ittlevő raktárba és az öltözőszobán át a téli fürdőbe vezet. A baloldali bejárat mellett vannak elhelyezve a gazdasági helyiségek, ú. m. a főző- és mosókonyha, élelemtár, a cselédszoba és a szakácsné szobája. A mosókonyha mellett kényelmes lépcső vezet fel az ezen épület kimagasló részében létesített ruhaszárítóba. Ezen lépcső alsó folytatásában vannak az intézet pinczehelyiségei.

Az igazgatósági és zárkaépület az igazgató, a gondnok és az irnok számára három irodai helyiségből, egy felügyelői szobából és 10 magánzárkából áll.

A kórházi épület a telek keleti oldalán fekszik és 14 beteg elhelyezésére szolgál. Két nagyobb kórterem egyenkint 6—6, egy külön folyosóval elválasztott kisebb szoba, mely a ragályos betegek számára rendeztetett be, két beteg felvételére alkalmas. E három betegszobán kívül van az épületben még egy orvosi és betegápolói szoba és egy konyha. A kórtermek ablakai délkeletre nyilnak, az itt uralkodó északnyugati légáramlat pedig a kórszobákból kipárolgó levegőt nem engedi az intézet többi épületeibe és udvaraiba jutni.

A növendékek tartózkodására rendelt helyiségek mind kellő szellőztetési készülékkel vannak ellátva. A munka-, háló- és tantermekben, a kórházi szobákban külső levegővel való szellőztetéssel egybekötött szabályozható töltővaskályhák, a többi szobákban oszlopos öntött vaskályhák alkalmazvák.

A fürdőkályha és a mosókatlanok a szárítópadláson elhelyezett viztartóból nyernek vizet, mely víztartó az épület alagsorában felállított lendítőkerekes kézi szivattyuval tápláltatik. Ugyanezen viztartány a főző- és mosókonyhában levő vizkagylókhoz, valamint a betonból készült téli fürdőmedenczéhez is szállítja a vizet. Ez utóbbi medenczének hideg vizzel való ellátása a szivattyu segélyével közvetlen a kutból történik. A meleg vizet részben a fürdőkályha, részben pedig a három mosóüst szolgáltatja, melyek mindenike külön áll a fürdővezetékkel összeköttetésben.

A gazdasági udvaron vannak a fás szinek, egy-egy szemét- és hamutartány, egy mészgödör és a jégverem.

Az intézetnek négy belső udvara van. Ezeknek egyike az igazgatói és a családfői laképületek körül terül el; a másikat, mely sorakozó tér gyanánt szolgál, a harmadik számu pavillon, az ima- és iskolaház, az igazgatósági épület és a kórház határolják; egy kisebb udvar a kezelési épület előtt és egy annak háta mögött van.

Az intézet részére szükséges vizet öt kut szolgáltatja: egy a családfői laképület mellett, egy a sorakozó téren, egy a kezelési épület háta mögött, egy a téli fürdő alatti pincze, s végül egy a konyhakertben található.

Az intézet tiszti, segéd- és szolgaszemélyzete a következő tagokból állott: egy igazgató, hat családfő, egy gondnok, egy tiszti irnok, három lelkész, egy orvos, 12 felügyelő, egy hivatalszolga, egy kapus, egy éjjeli őr, egy főzőnő, két konyhacseléd és két mosónő. Az 1897-ben alkalmazást nyert még egy családfősegéd és egy betegápoló.

Az 1896. évi január hó 1-én a növendékek látszáma 43 volt, január hó folyamán beszállíttatott 3, februárban 16, márcziusban 4, áprilisban 12, májusban 6, juniusban 5, juliusban 6, augusztusban 10, szeptemberben 5, októberben 10, novemberben 2, s végül deczemberben 1, összesen tehát 123 növendék.

Az ezeknek befogadására szolgált okot, az előéletet, az életkort, a lakóhelyet, a szülők állapotát és foglalkozását, az anyagi helyzetet, az értelmi képzettséget, a vallást, a nemzetiséget, valamint a befogadást megelőző foglalkozást illető statisztikai kimutatást az alábbiak mutatják:

a) *A befogadásra szolgált ok:*

Lopás	20
Lopás és csavargás	45
Lopás és fékezhetetlen természet	5
Lopás, csavargás és fékezhetetlen természet	3
Lopás, csavargás, erkölcstelen élet és dorbézolás	5
Lopás és szerencsejáték által elkövetett kihágás	1
Lopás és gyujtogatás	2
Erkölcsi romlottság	4

Csavargás és erkölcsi romlottság	29
Csavargás és veszélyes fenyegetés	1
Sulyos testi sértés	1
Halált okozó sulyos testi sértés	1
Szemérem elleni vétség	1
Gyujtogatás	3
Zsarolás	1
Csalás és magánokirat-hamisítás	1

b) *A befogadás eszközöltetett:*

A szülő vagy gyám kérelmére	72
A hatóság kérelmére	14
A rendőrség «	2
Az 1878. évi V. t.-cz. 42. §-a alapján	32
Az 1878. évi V. t.-cz. 84. §-a alapján	3

c) *Előélet:*

Büntetlen előéletű	73
Előbb már büntetve volt	50

d) *Életkor:*

10 éven aluli	5
10—15 éves	70
16—20 éves	48

e) *Utolsó lakhely:*

Székesfővárosi	36
Vidéki városi	60
Falusi	27

f) *A szülők állapota:*

Szolga, cseléd vagy napszámos	57
Földmives	9
Iparos vagy kereskedő	38
Értelmiségi —	19
A szülők törvényes házasságnak	108
A szülők törvényes házasságon kivüliek	15
A szülők életben vannak	53
Csak az apa él	22
Csak az anya él	34
A szülők elhaltak	14

g) *Anyagi helyzet:*

Vagyonos	13
Vagyontalan	110
Ingyenes nevelésben részesült	110
Ellátási dijat fizetett	13

h) *Értelmi képzettség:*

Iskolába járt (népisk. 92. középisk. 16)	108
Iskolába nem járt	15

i) *Vallás:*

Római katholikus	75
Görög «	1
« keleti	5
Ev. református	10
Ágostai evangelikus	8
Unitárius	1
Izraelita	23

j) *Nemzetiség:*

Magyar	113
Német	7
Tót	2
Szerb	1

k) *A befogadást megelőző foglalkozás:*

Iparos-tanoncz	50
Kereskedő-tanoncz	9
Iskolába járt	19
Földmives	7
Szolga	4
Napszámos	6
Foglalkozás nélküli	28
Csak egy foglalkozása volt	72
Többféle foglalkozást kisérlett meg	23
Semmiféle foglalkozást sem kisérlett meg	28

l) *Letartóztatási idő:*

Hányan töltenek csak megszabott időt azintézetben	21
Hányan tarthatók a megszabott időn túlis az intézetben	102

Az intézetbe utalt növendékek nevelése, tanítása és oktatása körül követendő irányelvek alapja az intézet alapszabályaiban, valamint a kiadott felsőbb rendeletekben és utasításokban lévén lefektetve, az eddig meghonosult és jónak bizonyult rendszer ez év folyamán változást nem szenvedett.

Az év végeig befogadott 123 növendék, kor és erkölcsi állapot szerint osztályozva, fokozatosan hat 20—20 tagból álló családba osztatott, mely családok vezetése hat családfőre és 12 felügyelőre bizatott.

A felvett 123 növendék közül erkölcsi magaviselet tekintetében volt:

Példás	20
Kielégítő	73
Kevésbbé kielégítő	18
Rossz	12

Az intézetnél fennálló iskola három, ú. m. alsó, közép és felső tanfolyamra oszlott; minden egyes tanfolyam két osztályból állott. Az egyes tanfolyamok tananyagát tekintve az alsó és középső tanfolyam négy osztálya az elemi népiskolának, a felső tanfolyam két osztálya pedig az ipari és gazdasági szaktanítással egybekapcsolt felső népiskolának felelt meg.

A tanítás négy tanteremben hat tanító és három lelkész által ellátva hétköznapokon 4, vasár- és ünnepnapokon pedig 3 órán át folyt.

A 123 főnyi forgalmi létszámból:

Az alsó	tanfolyam	I.	osztályba	járt	21	növendék.
Az «	«	II.	«	«	45	«
A középső	«	I.	«	«	21	«
A «	«	II.	«	«	22	«
A felső	«	I.	«	«	9	«
Az «	«	II.	«	«	5	«

Az iskolai tanulásban:

Jeles	eredményt	ért el	6	növendék.
Jó	«	« «	57	«
Elégséges	«	« «	35	«
Elégtelen	«	« «	22	«
Osztályzatot nem nyert			3	«

Az intézeti iskola tanszereinek darabszáma 410, a tiszti könyvtáré 113, a tan- és vezérkönyveké 1019, az ifjúsági iratoké pedig 262 volt.

Az intézet munkaoktatását a kövekező iparágak és teendők képezték: az asztalosság, esztergályosság, szabóság, czipészség, könyvkötészet, kosárfonás, szalmafonás, kőmivesség, továbbá a kertészet és a házkörüli teendők. A gyermekjáték-készítés és a pékség meghonosítása az 1897. évben vitetik keresztül.

A 123 főnyi forgalmi létszámból volt:

Asztalos	12	növendék
Esztergályos	10	«
Szabó	20	«
Czipész	20	«
Könyvkötő	10	«
Kosárfonó	12	«
Szalmafonó	10	«
Kőmives	7	«
Kertész	14	«
Házi munkás	8	«

A munkaszorgalmat, illetőleg a növendékek osztályozása a következő:

Kitartó	munkaszorgalmat	fejtett	ki	48	növendék
Változó	«	«	«	64	«
Csekély	«	«	«	8	«
Semmi	«	«	«	3	«

A munkajutalom czimén a növendékek közt 440 forint osztatott ki, a miből 83 főnyi középlétszámot véve alapul esik egy-egy növendékre 5 frt 30 kr.

A fegyelmi könyvben nyilvántartott büntetések ez évben 56 növendéknél 104 esetben alkalmaztattak.

A növendékek közül fegyelmi uton büntettetett:

Egyszer sem	67	növendék
Egyszer	28	«
Kétszer	17	«
Háromszor	7	«
Ötször	3	«
Hatszor	1	«

Egy-egy büntetett növendékre 1·86, a forgalmi létszámot tekintve egy növendékre 0·84 büntetés esik.

Az intézet egészségügyi állapota teljesen kielégítőnek mondható. Az előfordult betegségnemek a következők: hörghurut 2, mellhártyalob 3, toroklob 1, mandolalob 6, heveny gyomorhurut 5, gyomorgörcs 1, bélhurut 6, szédülés 1, övsömör 1, izzag 2, sejtszövetlob 5, kelevény 4, fejkosz 1, heveny sokizületi csuz 4, izomcsuz 1, orbáncz 2, váltóláz 1, görvélykór 2, füllob 1, gyökhártyalob 3, körömperczlob 3, foghuzás 36, élősdiek a fandomb fölött 1, zuzódás 6, sebek 13, fagyás 1, fekély 1, csonttörés 1, egyszerü köthártyalob 3, szőrtüszős szemhéjlob 2, zuzódás a szemhéjakon 1, összesen tehát 120 esetben. Fekvőbeteg volt 25, járóbeteg volt 95. A gyógyszerek 30 forint 66 krajczárba került, mely összegből 120 beteg növendék közül egyre jut 25·5 kr.

Az intézet bevételei: a szülőktől ellátási díjak czímen befolyt 1020 frt, az iparczikkek eladásából 852 frt 27 kr., a kerti termények eladásából 262 frt 05 kr. A többi kiadásokat az állam «a büntetéspénzek országos alapjá»-ból fedezte. Egy növendék ez évben 338 frt és 72 krba került.

Az intézet alig másfél évet meghaladó működése után eredményekre hivatkozni annál kevésbbé lehet, mert az intézetből ezen aránylag rövid idő alatt még egyetlen egy kisérleti kihelyezés sem történt.

Az eddigi működés eredményét mindazonáltal kedvező világításba helyezi azon körülmény, hogy az 1897. év folyamán már tömeges kisérleti kihelyezések lesznek eszközölhetők.

Az intézet kötelékéből 1895-ben 1, az 1896. év folyamán pedig 3 növendék bocsáttatott el véglegesen. E növendékeket ugyanis, kitöltvén a biróságok által hozott itéletekben rájuk mért szabadságvesztés időtartamát, néhány havi itt időzés után, haza kellett bocsátani, a nélkül, hogy az intézet által kitüzött czél velök szemben elérhető lett volna.

Ép ez oknál fogva annak égetően szükséges voltát nem lehet eléggé hangoztatni, hogy a javítónevelésre utalt ifjú bűnösöknek a javító-intézetben való visszatarthatása életkoruk 20-ik évéig terjedjen. Ily törvényhozási rendelkezést azonban még mindig nélkülözvén — habár a büntetőtörvény 84. §-ának

második pontja az ellenkezőt bizonyítja — czélszerünek vélném, ha a javító-intézetbe meghatározott időtartamra utalt fiatalkoru egyének egy, külön e czélra felállítandó intézetben helyeztetnének el nemcsak azért, mert az ily növendékek javítása nem hogy befejezve, de jóformán még megkezdve sem lévén, a kibocsátás után, minthogy az intézet kényszerhatalma alól is végleg kivonattak, erkölcsi magaviseletük az intézetre rendszerint árnyat vet, hanem főleg azért, mert a javító-intézetben való rövid időhöz kötött letartóztatás felette rossz hatással van a többi, az életkor 20-ik évéig visszatartható növendékekre. Ez utóbbiak átkozzák szüleiket, hozzátartozóikat, «mert — mondják ők — ha nem egyeztek volna bele», most ők is távozhatnának. Az 1897. év folyamán már a jelenlegi létszámból is 8 növendéket kell az intézetből a büntetési idő letelte miatt végleg elbocsátani. E szám, az eddigi tapasztalatok után itélve, a mondott évben még emelkedni fog.

A fiatalkoru büntettesek ezen osztályának elhelyezésére szolgáló intézetben helyet nyerhetnének továbbá azon fiatal bünösök is, a kik az életkor 16. szakát már betöltötték s annyira romlottak, miszerint föltehető, hogy a jelenlegi szervezettel biró javító-intézetekben való tartásuk a többi növendékek erkölcseinek veszélyeztetésével járna. A jelenben létező királyi javító-intézetekben akárhány oly 16—20 éves életkorban levő növendék található, a kiknek a 16-ik életéven alul álló növendék-társakkal való érintkezése ez utóbbiakra nézve előnyös semmi esetre sem lehet. Egy itt lévő 17 éves növendék, mielőtt az intézetbe került volna, már négy izben volt birói uton hosszabb-rövidebb időtartamu szabadságvesztésre itélve. Midőn első izben 1892-ben a budapesti büntető járásbiróság itélkezett fölötte, s a kiszabott szabadságvesztés elszenvedésére a javító-intézetben való elhelyezés hozatott javaslatba, az itélő biró annak a nézetének adott kifejezést, hogy az ily felette romlott erkölcsü gyermeket kár a javító-intézetbe küldeni, mert elrontaná a többi társakat is. 1892-ben ugyanezen biróság három heti, 1893-ban a magyar kir. Curia egy évi és négy havi elzárásra s végül negyedizben 1896-ban ugyancsak a magyar királyi Curia 2 évi — ezuttal azonban javító-intézetben eltöltendő — fogházra itélte, melyből hét hónap vizsgálati fogsága által kitöltöttnek

veendő. Így került nevezett növendék, hosszú négy év után, egyik vidéki törvényszéki fogházból az itteni királyi javító-intézetbe. Ha az 1892-ik évben történt első elitéltetésekor utaltatott volna javító-intézetbe, a kedvező eredmény iránt mindenesetre reménynyel lehettünk volna, holott most erre ugyancsak kevés a kilátás.

A Krajcsik igazgató úr által idézett eset nem áll egyedül. Épen a napokban olvastam a lapokban a következő esetet: «A 13 éves hidaskürti illetőségü K. Béla, ki egy év alatt négy izben volt fogházra itélve, a kiállítás területén beütötte egy fodrászüzlet kirakatát és az ott elhelyezett tárgyakat magához akarta venni, midőn egy rendőr elfogta. A *javíthatatlan* tolvajt a biróság *javító-intézetbe* küldte (!) «Ezen és az ehhez hasonló eseteken még csak nem is csudálkozhatunk. Hisz kétségtelen és nem is szorul bizonyításra, hogy épen a fiatal kor a leghajlandóbb a visszaesésre és a gyermekeknél tapasztalható csekély ellenállási képesség folytán épen a nem visszaeső tartozik a kivételek közé. Másrészt magától értetődik, hogy a javító-intézettől ilyen esetben vajmi kevés vagy épen semmi eredményt sem várhatunk.

Nem állítom ugyan azt, a mit Lombroso mond, hogy «a javító-intézetek az elvetemültek barlangjai», nem osztom a Ferriani pessimismusát sem, kinek véleménye szerint a javító-intézetet megrontó intézetnek kellene nevezni, de azért e lesujtó itéletekben cum grano salis van némi igazság. Különösen áll ez a két idézett iró hazájára, Olaszországra, hol 1893-ban a bolognai javító-intézet növendékei lázadtak fel, mert egy szökési eset miatt a napi sétát egy időre megszüntették. A legnagyobb olasz javító-intézetben a «la generala»-ban Turin mellett 1890-ben két őrt ütöttek agyon a növendékek és 14-et megsebesítettek. E concrét esetektől is eltekintve kétségtelen, hogy a contagium veszedelme többszörös visszaesők és csavargók közt már a priori elég nagy. Ferriani a kiskoru büntettesekről szóló voluminosus munkájában a példák egész sorozatát említi fel, annak bizonyítására, hogy a javító-intézetekben nem ritkán valóságos maffiák alakulnak. Hazánkban, eltekintve a veszedelmesen gyakori fajtalanságoktól, hasonló jelenségeket alig tapasztaltunk, minek

oka talán abban is rejlik, hogy ez intézmény egyrészt csekély terjedelmü, másrészt pedig a nálunk meghonosított családrendszer lehetővé teszi a gondosabb felügyeletet.

De nem mondható kielégítőnek a javitó-intézeteinkben alkalmazott munkáltatás neme és módja. A *munkát u. i. tantárgynak tekintik a helyett, hogy életfeltétel volna* és olyképen tanítják, mint a nem büntettes gyermekeknek a franczia nyelvet, vagy a zongorát. Eredményt csak akkor érhetünk el, ha a fiatalkoru elitélt előtt mindenkor ott lebeg az elv: «Qui non laborat nec manducet», más szóval, hogy lassankint megbarátkozzék a rendszeres munkának gondolatával. Különben is a fiatal csavargó és naplopótól nem követelhetjük azt, hogy a munkáért, mint ilyenért egy könnyen lelkesedjék. A javító-intézetek látogatása alkalmával növendékek részéről észlelni szokott szorgalom inkább csak parádészerü és veszedelmesen hasonlít a 6—7 órai fárasztó mars után a katonák által «magasabb parancsra» mutatott víg arczkifejezéshez, de belső lelkesedés az egyikben ép oly kevéssé van, mint a másikban.

Nem tarthatom megfelelőnek az egyes munkanemeket sem, különösen pedig az ipari munkának tultengését. Ha valahol, úgy épen a fiatalkoru büntetteseknél elsőrendü fontosságu a földmívelési munkának minél szélesebb körben való alkalmazása. Talán nem lesz szükséges mindazokat elismételnem, a mit egy hónappal ezelőtt ez egyesületben tartott felolvasásom alkalmával a földmívelési munka rendkívüli előnyeiről elmondottam. Ennek sikereit számos példa igazolja: a De Metz által Mettray-ben felállított «colonie agricole» még ma is követendő példa gyanánt szerepelhet, a Gladstone által Redhill-ben az 50-es években felállított «Farm-school for the reformation of criminal boys» még ma is virágzik és az alapelv: l'amendement de l'enfant par la terre et de la terre par l'enfant mit sem vesztett erejéből. A szabadban végzett czéltudatos földmívelési munkának nemesítő hatása a fiatalkornak ismeretes fogékonyságánál fogva a javításra még több reményt nyujt, mint a felnőtteknél, míg ellenben az ipari munkának gépiesítő jellege ifjúkoru büntetteseknél még sokkal veszedelmesebb.

Abban az eszmeharczban, a melyet Mittelstädt-nek inkább hirhedt, mint hires értekezése felidézett, Kräpelin Emil egy oly

ideát dobott a küzdőtérre, mely Liszt Ferencz, Willert és Medem által pro és contra megvitattatván, a büntetőjogi reformkérdések közt ma már kétségtelenül első rendű helyet foglal el: ez az indeterminat tendentiák problémája. Liszt egyáltalán nem tuloz, midőn a birótól megtagadja a képességet, hogy a büntetést, czéljának megfelelő módon előre meghatározhassa. «Erst während des vollzugs der Strafe lernt man den Menschen kennen um dem Verschulden gemäss die Strafe entsprechend bemessen zu können.»* Krajcsik igazgatónak felolvasott jelentéséből is láttuk azt, hogy a mai javító-intézeti rendszernek legsötétebb pontja a büntetés előre meghatározott tartama. Én egyenesen komikus dolognak tartom azt, hogy előre akarjuk megállapitani, vajjon az egyik, vagy másik sajátos individualitásnak mennyi időre van szüksége a psychikai átalakuláshoz. Az a biró, a ki ezt meg akarja állapitani, hasonlít a Nagy Frigyes adomabeli generálisához, ki feleségétől e szavakkal búcsúzik: «Isten veled, megyek a hét éves háboruba». Hogy a baj, melyet biróságainknak törvényen alapuló infallibilitása előidéz, nem csekély méretü, azt a visszaesőknek az ifjúkoru büntettesek körében tapasztalt gyarapodása bizonyítja. Az orvoslásáról az azóta sajnosan jobb létre szenderült büntetőtörvénynovella kivánt intézkedni, a 42. §-t azzal toldván meg, hogy «a fogház helyett javító-intézetbe szállított fiatal egyének addig maradnak az intézetben, míg javulásuknak biztos jeleit nem adják. Elbocsátásuk tárgyában a felügyelő bizottság meghallgatása után az igazságügyminiszter határoz. Mindazonáltal a javító-intézetben tartás nem lehet rövidebb, mint az itéletben kiszabott fogházbüntetés és nem terjedhet túl az elitélt életkorának huszadik évén.» E reform ellen épen a reformerek legbátrabbika Fayer László emelt szót.** Szerinte ez intézkedés több annál, mint a mi szükséges, sőt több, mint a mit elfogadnunk szabad. Tehát ismét a közjogi szempontnak, a személyes szabadsági kérdésnek vitába való belevonása az, a mi egy üdvös intézkedésnek utját állja. Azt magam részéről is helyesnek vélem, hogy a biró a javító-intézetbeni tartás maximális idejét megállapítsa, ezen

* Liszt: Criminalpolitische Aufgaben. Z. IX. 490. l.
** I. m. I. k. 144. l.

belül azonban a felügyelő bizottság (mely természetesen szintén reformra szorulna) és az igazságügyminiszterium együttes eljárását épen elég garantiának tartom. A Fayer tanár úr által elfoglalt álláspontot különben már ő maga is megczáfolta «Büntetési rendszerünk reformjáról» szóló becses dolgozatában.* Zucker prágai professzor igen helyesen állítja föl az alternativát, midőn így szól: vagy szüksége van a társadalomnak oly egyének elleni védelemre, kiknek javíthatósága és veszedelmessége egyformán kétségen kívül áll, és akkor a javítás tartamát időhatárhoz kötnünk nem szabad vagy pedig lemond a társadalom e védelméről (aus mattherzigem Liberalismus, mint Zucker mondja) és akkor egy perczczel sem szabad az elitéltet tovább szabadságától megfosztanunk, mintsem a bünösségével mathematikai pontossággal egyenértékü büntetés tartama megengedi. A kérdés gyakorlati megoldására nézve vajmi jelentéktelen az, vajjon a Kräpelin által ajánlott Strafvollzugsamt-okat hatalmazzuk-e fel a biróilag megállapított büntetés megrövidítésére és meghosszabbítására, vagy hogy a büntetést a végrehajtó hatóság a végrehajtás ideje alatt fixirozza. Részemről azonban, ha a javító-intézetre szóló itélet indeterminát voltát elfogadjuk, a közjogi ú. n. sérelem elkerülése czéljából leghelyesebbnek tartanám azt a módozatot, hogy *a felügyelő bizottságnak indokolt előterjesztése alapján annyiszor, a mennyiszer az itélő biróság döntsön a meghosszabbítás kérdésében,* de mint mondottam, a fiatalkoru büntetteseknél e probléma inkább praktikus, mint elvi jelentőségü.

A javító-intézeti rendszernek a már felhozottakon kívül kétségtelenül bebizonyítható hiányait és hibáit azonban csak úgy kerülhetjük el, ha elkerüljük magukat a javító-intézeteket. Pótlékául rendszerint a «Boarding-out» rendszert szokták említeni, mely abban áll, hogy a bünöző, illetőleg elzüllött gyermek egy alkalmas családhoz adatik nevelésbe. A rendszer eredeti elég régi. Már 1788-ban a Leeds-i herczeg a philantrophic-society akkori elnöke a London melletti Hackney-ben házakat vásárolt, s azokat kézmüveseknek olcsó áron bérbe adta azon föltétel mellett, hogy a transportált büntettesek elzüllött gyermekeit

* I. m. 32. l.

magukhoz veszik és nevelésben részesítik. A stockholmi kongresszuson Illing titkos tanácsos így nyilatkozott: die beste Erziehung ist diejenige einer rechtschaffenen Familie. Minden kétségen kívül áll is az, hogy a büntetés végrehajtásának leghatalmasabb vezérelve az *individualisatió*, a legjobban a családi nevelés körében valósítható meg, sőt az is bizonyos, hogy *a rendes életmódhoz való szoktatás a család kebelében sokkal könnyebb is, mint a javító-intézetben, hol a megromlott gyermek a legjobb esetben is oly életrendet sajátít el, melyet az intézetből való kiszabadulása után nem folytathat.* Félreértések elkerülése végett sietek kijelenteni, hogy a családi nevelésnek nem arra a módjára gondolok, melyet az olasz Btk. 53. és 54. §§-i a kilenczedik életévet meg nem haladott, vagy meghaladott, de a 14-ik életévet el nem ért és a bünösség felismeréséhez szükséges belátással nem biró fiatalkoru bünözőre állapit meg. E rendszabály ugyanis abban áll, hogy a kiskorut 2000 liráig terjedhető birság terhe mellett szüleinek adják át nevelés végett, s ha a kiskoru újabb büncselekményt követne el, a szülőket sujtják a birsággal. Ez intézkedést valósággal *közveszélyesnek* tartom, mert a kiskoruaknál a kriminalitásnak ú. n. szociális okai majdnem kizárólag a családban gyökereznek és a további kisértésektől való megóvásnak épen első feltétele az, hogy a fiatalkorut a miazmatikus légkörből kiragadjuk. Oly esetekben pedig, midőn a szülők nem közvetlen okai a bünözésnek, hanem csak passzivitásuk, ethikai nevelő erejük hiánya, a felügyelet fogyatékos gyakorlása tette lehetővé, hogy a gyermek külső befolyásnak engedjen, ily esetben a kilátásba helyezett birság épen nem elégséges garancziája a szülők jövendőbeli gondoskodásának.

A boarding-out rendszer nem is ezt czélozza. A rendszer előnyeit szépen fejti ki *Fekete* Gyula * és a conclusió, melyre jut, hogy t. i. a családban való kényszernevelést *elvileg* helyeselni kell, azt hiszem még az intézmény gyakorlati ellenfeleinek és csak hozzájárulásával találkozhatik. A támadások *Foehring*, *Zucker*, *Helmke* és *Aschrott* részéről főleg a praktikus

* Az elhagyatott gyermekek és a fiatalkoru büntettesek gondozása. J. É. 36. l.

megvalósítás ellen irányulnak, innen kell tehát kiindulnunk az intézmény védelmében is. Egyik részük azt állítja, hogy hiányozni fognak az alkalmas családok, mert mint *Zucker* mondja,[1] oly családok felkutatása, melyek emberszeretetből jutalomra való igény nélkül a büncselekmény miatt elitélt gyermek gondozására és nevelésére vállalkoznának, «scheint uns ein Ding der höchsten Unwahrscheinlichkeit zu sein», a gyermek nevelését oly családra bizni, melyet e vállalkozásban haszonlesés és nyereségvágy vezet, veszedelmes kisérlet volna. Meglehet, hogy Zucker megjegyzései Ausztriára, hol a köznép átlagos vagyoni helyzete aránylag kedvezőtlen, teljesen találók, de nagy tévedés volna ebből az általános consequentiákat levonni, mert pl. Poroszországban azt látjuk, hogy a családi nevelés segélyével elért eredmények épen nem állanak a javító-intézeteknek állítólagos sikerei mögött.[2]

Nem kevésbbé ingatag bázison állanak az ellenvetések, melyeket a hamburgi törvényszéki elnök: *Foehring* dr. tett a boarding-out rendszer ellen.[3] Abból indul ki, hogy lelkiismeretlenség egy atyától megkövetelni, hogy büntettes és elzüllött gyermekeket saját jól nevelt gyermekei közé felvegyen, de ettől eltekintve is rendszerint nem lesz a családapáknak elegendő idejük, hogy pædagogikusan beható módon foglalkozzanak a növendékekkel, a legritkább esetben lesz meg azonban az ehhez szükséges képességük. Az e czélra alkalmas családoknak előzetes kiképzése pedig a javító-intézeti ügy keretét meghaladó feladat. Mindenekelőtt hatalmas tévedés az, mintha nem volna elég alkalmas család. Igaza van e tekintetben Fuldnak, hogy az ú. n. mintacsalád természetesen elég ritka, de erre nincs is szükség. Szerény véleményem szerint a kitüzött czélnak teljesen megfelelő, ha becsületes és normalis viszonyok közt élő család háztartásában helyezzük el a megjavítandó gyermeket, hol különös pædagogiai segédeszközökre nincs is szükség, mert a rendes életmód és a példaadás már

[1] Über die Behandlung der verbrecherischen und arg verwahrlosten Jugend 65. l.

[2] V. ö. *Fuld:* Die Zwangserziehung in ihrer prophylaktischen Bedeutung. Z. XI. 122. l.

[3] H. I. Handbuch der Gefängnisskunde. II. 302. l.

maguk a leghatékonyabb nevelési tényezők. Ily családokban pedig alig van hiány s csakis azok nem fogják megtalálni, kik mint a családi nevelés rendszerének a priorisztikus ellenségei nem akarják megtalálni. A család becsületes gyermekeire gyakorolt kontagiosus hatástól pedig nem kell félni. Sokkal veszélyesebb ennél az a kontagium, melynek a javító-intézetekben a kevésbbé romlott gyermekek a teljesen megromlottak részéről ki vannak téve.

Megtaláljuk az erre vonatkozó intézkedést az osztrák Schönborn-féle javaslatban, illetve az állandó parlamenti bizottság által módosított javaslat 60. §-ban a 12 éven alóliak és a 12—18 éves, de a cselekményük bünösségét belátni nem képes fiatalkoru delinquensekre nézve, természetesen csak subsidiariter a javító-intézetbe való utalás mellett. Érdekes, hogy az intézkedést a német polgári törvénykönyv is felvette, midőn 1643. §-ában kimondja, hogy a gyámbiróság elrendelheti az elzüllött (sittlich verwahrlost) gyermeknek nevelésbe adását még pedig akár egy alkalmas családnál, akár javító-intézetben. Úgy a német törvény, mint az osztrák javaslat nézetem szerint egész helyes nyomon jár, mert sem a javító-intézet, sem a családi nevelés egymagukban nem képesek a gyermekkriminalitás hatalmas árjával megküzdeni. Nagyon messzire vinne annak kifejtése, hogy ezt mikép kivánom a büntethetőségi korhatárral kapcsolatba hozni és ezért e helyen csak arra szorítkozom, hogy jelezzem álláspontomat. Igénytelen nézetem szerint a Krohne által ajánlott felosztás, mely külön elbánásban részesíti a 14 éven alóli és a 14—20 éves büntetteseket, az előbbiekre kimondván a feltétlen büntetlenséget, az utóbbiakra a feltételes büntethetőséget, kifogástalan.* A boarding-out rendszert szabályképen a 14 éven alóliakra, a javító-intézetet a 14—20 évesekre alkalmaznám, utóbbiakra természetesen csak a mennyiben a rendes büntetés alá nem esnek. Hangsulyozom azonban, hogy ez csak generális intézkedés, mert a legnagyobb hiba volna e téren kategorikus, kivételt nem türő szabályokat felállítani, hisz igen könnyen előfordulhat, hogy a fiatalkoru büntettes oly foku romlottságot tanusít, mely a családi

* Gefängnisskunde. 275. l.

nevelés sikerét ab ovo kizárja. A végrehajtás részleteiről a már mondott okoknál fogva még kevésbbé nyilatkozhatom.

Mindenesetre kétségtelen azonban, hogy a javító-intézetek még a családi nevelés rendszerének elfogadása esetére sem nélkülözhetők. Az igazságügyi kormányzatnak elsőrendü kötelessége tehát a mutatkozó hiányokon segíteni. Magyarországon a társadalmi segélytől jóformán semmit sem lehet várni. Az állam és társadalom között a præventio tekintetében fennálló negativ hatásköri összeütközésre némi változtatással reá illenek Heinenek a két lengyelről mondott szavai:

Und weil keiner wollte dulden
Dass er für den andern zahle
Zahlte keiner von den beiden.

A társadalmi organizácio még nagyon is kezdetleges, semhogy attól e téren valamit várni lehetne. Nagyérdemü elnökünk *Csemegi* Károly mondotta a mult évi vitában, hogy «nem az első eset, hogy a magyar társadalom füleibe dörögjük: hallgass reánk: mert terólad, a te érdekedről van szó!» A társadalom azonban a jogászegyesület dörgedelmeire, sajnos, épen nem reagál s ép ezért egyedüli reményünk e tekintetben csak az igazságügyi kormányban összpontosulhat, hogy végre is erős kézzel és elszánt akarattal fog hozzá a gyermekkriminalitás leküzdéséhez. *Az első lépés pedig az, hogy a szükségletnek megfelelő számu javító-intézetet építsen.*

A gyermekkriminalitás szocialis okairól és az ezzel kapcsolatos præventioról kellene még szólanom. Az anyag óriási s ezért meg sem kisérlem, hanem csak utalok Ferriani, Morrison és Gordon Rylands kimerítő munkáira. Egy pontot azonban szives engedélyükkel nem hagyhatok szó nélkül és ez a pornografikus irodalom szerepe a gyermekkriminalitásban. John *Cuénoud* volt genfi rendőrfőnök husz év óta tett ez irányban kutatásokat és tapasztalatait egy igen becses munkában gyüjtötte össze.* Ebben bebizonyítja, hogy a fiatalkoruak körében Franczia-, Olaszország és Svájczban annyira elharapódzott erkölcs elleni büncselekmények több mint 70%-át közvetve az

* La litterature immorale et la criminalité. Genève, 1895.

immoralis irodalom behatása alatt követték el. Svájczban egy társaság alakult «Association suisse contre la litterature immorale» czimmel, melynek majdnem teljesen sikerült a szabad sajtó e korcshajtásait kiirtani. Nálunk e kérdés kétszeresen actualis, hisz, sajnos, épen Magyarország az, mely a külföldet e szennyes termékkel elárasztja. Ezzel szemben épen nem dicséretes rendőrségünk indolentiája, mely megtüri, hogy pl. a fővárosban a legnagyobb nyilvánossággal árulják, terjeszszék, sőt a könyvkereskedések kirakataiba tegyék a legbotrányosabb pornografikus férczmunkákat, rendszerint az iskolakönyvek szomszédságában, hogy a gyermekeknek figyelmét valahogy el ne kerüljék! Csak érinteni kivántam e témát, talán más alkalommal bővebben kifejthetem, reménylem azonban, hogy a büntetőbiróságok figyelme addig is lehetőleg elejét veszi e sajtószabadsági rákfene továbbterjedésének.

T. teljes-ülés! Mondanom sem kell, hogy igénytelen szavaim nem pretendálják az előadás jellegét. Inkább szerény gyujtogatási kisérlet volt ez, melylyel a mult évben a gyermekkriminalitás és a vele kapcsolatos kérdések iránti lelkesedés lángját kivántam feléleszteni. Ha e kisérlet az általam használt alkalmatlan eszközök daczára — ide nem értve természetesen Krajcsik igazgató úr becses jelentését — mégis eredménynyel járna, úgy nem hiába éltem vissza szives türelmükkel. *(Lelkes éljenzés.)*
